

Alexandru Ciucurencu, *Peisaj de iarnă* (1956)

IMAGINARUL BACOVIAN. DE LA SIMBOLISM LA MODERNISM

UNIVERSUL POEZIEI LUI BACOVIA

◆ De la debutul editorial (*Plumb*, 1916) până la ultimul volum antum (*Stanțe burgheze*, 1946) și, mai târziu, în posteritate, **G. Bacovia** (1881-1957) este situat între două momente ale istoriei literare românești, ilustrând, de fapt, „devenirea istorică a curentului simbolist” spre formule lirice intermediare impresioniste și expresionist-moderniste. Poet al începutului de secol, G. Bacovia „este cel mai strălucit exponent al simbolismului românesc, aparținând poeziei române moderne ca unul dintre marii precursori.”

(Nicolae Manolescu, *Scriitori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 50)

◆ Romantic printr-o sensibilitate dominată de voluptatea autoflagelării morale, simbolist prin afinități declarate cu poezia lui Rollinat, Corbière, Laforgue sau Baudelaire, expresionist prin adâncirea existențială a nevrozelor și în latura „picturală” a

poemelor din *Plumb*, Bacovia este, prin sensibilitate și tehnică, un autentic reprezentant al liricii moderne. „Bacovia – scrie Șt. Aug. Doinaș – este un fel de Orfeu care și-a pierdut și lumea și pe Euridice, și refuză să revină la suprafață din tenebrele infernului: glasul lui e o tânguire din adâncuri, sfâșierea unui mare suflet romantic în pragul decrepit – încă de pe acum – al lumii moderne. Simbolurile bacoviene au o elementaritate de stihie, ele sunt stihiele înseși – întunericul, ploaia, zăpada, vântul, investite cu glas uman. (...) Peisajele sale însângerate sau aurii, nop-toase sau orbitor de albe – sunt de fapt tablouri de atmosferă, viziuni tensionate de fantastica, ireala distanță ce se cascadează între sumarele lor elemente constitutive. Ele mărturisesc un eu liric exacerbât până la limită, paroxistic, un suflet în care toate lucrurile vin să plângă ca la un râu al Vavilonului.”

(Ștefan Augustin Doinaș, *Poezie și modă poetică*, Editura Minerva, București, 1972, p. 92)

Teme și particularități artistice

• G. Bacovia s-a format în mediul simbolist, frecven-
tând, între anii 1903–1904, cenaclul lui Al. Ma-
cedonski. Prin cele 50 de poeme, volumul *Plumb* consti-
tuie rezultatul unei selecții, determinate de impunerea
unei anumite fizionomii poetice coincizând, în bună
măsură, cu norma estetică dominantă a începutului de
secol XX. G. Bacovia s-a vrut un simbolist, un continu-
ator al lui Al. Macedonski și Tradem (pseudonimul lui
Traian Demetrescu) și un emul al lui Edgar Poe,
Ch. Baudelaire, P. Verlaine și Rollinat. În tradiția consi-
derării lui Bacovia drept cel mai strălucit exponent al
simbolismului românesc, poezia sa a fost apreciată ca
„expresie a unei nevroze, a celei mai elementare stări
sufletești”, redusă „nu numai la nihilism intelectual, ci și
la unul estetic”, „lipsită de orice artificiu poetic, ca o
poezie simplă, fără meșteșug”. (E. Lovinescu, *Istoria lite-
raturii române contemporane*, Vol. I, Editura Minerva,
București, 1973, p. 582)

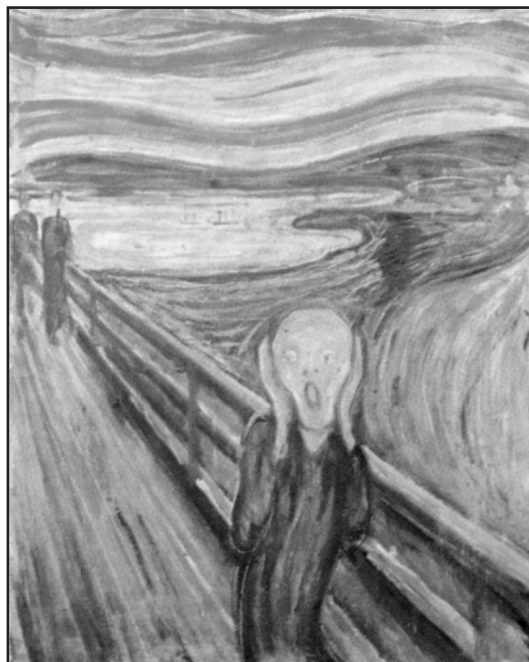
G. Bacovia este creatorul unei poezii de atmosferă.
Referindu-se tocmai la acest aspect, E. Lovinescu obser-
va înclinația poetului către o atmosferă dezolantă, „de
toamne reci, cu ploi putrede, cu arbori cangrenați, limi-
tat în peisajul de mahala de oraș provincial”, plasat între
cimitir și abator. Influențele de factură simbolistă se con-
cretizează la G. Bacovia prin gustul pentru satanic, prin
atmosfera de nevroză, prin ideea morții, prin cromatică
ori prin predilecția pentru muzică. Impresiile sunt sugere-
rate prin intermediul corespondențelor muzicale sau
coloristice, el fiind tributar, într-o anumită măsură, unor
pictori impresioniști. „Poet al nevrozelor preistorice și
provinciale, constata Perpessicius, Bacovia a încetățenit
în lirica primelor două decenii ale veacului acesta un
peisaj, o atmosferă și un fior inedit.” (*Mențiuni critice*,
Editura Minerva, București, 1971, p. 300)

Într-o asemenea ambianță, poetul rămâne un ina-
daptat, de unde nevoia sa de evadare din această lume.

♦ **Lumea orașului, a târgului de provincie.** Poe-
ziile bacoviene ilustrează ideea că realitatea degradată
a orașului distruge în sufletul omului bucuria și spe-
ranța. Abatorul, piețele pustii și insalubre reprezintă
elemente ale universului citadin, care provoacă oroare
și spaimă existențială. Se descrie frecvent o mulțime
anostă, care amplifică drama singurătății. Sugestiile
vizuale și olfactive se realizează cu finețe: „*Ard, afu-
mate, triste felinare, / Ca într-o crâșmă umedă, murdară.*”
(*Sonet*)

♦ **Moartea.** Majoritatea poezilor tratează sfârșitul
vieții cu spaimă, ironie sau detașare, afirmând supre-
mația spiritului asupra morții biologice. La Bacovia,
fenomenul final provoacă rareori panică, fiind de obi-
cei dorit, așteptat, ca unic remediu pentru boala exis-
tențială de care suferă poetul.

♦ **Singurătatea** este percepută acut, cu toate sim-
țurile. Eul poetic bacovian se simte înstrăinat, inadaptat,
fără putință de comunicare cu ceilalți. Singurătatea și
lipsa idealurilor au drept consecință tentația morții și
înclinația către satanic.

Edvard Munch, *Srîgătul*

♦ **Natura.** În lirica lui Bacovia, cadrul natural
apare trist, dezolant, iar anotimpurile se succed chinu-
tor. Ploaia și ninsoarea au rezonanță în sufletul omu-
lui, generând monotonie, chin și frig lăuntric (*Moină*).

Dacă în unele versuri iarna domină întreaga lume,
prevestind moartea (*Din vremuri*), alteori ninsoarea
aduce o liniște prin care omul se confundă cu peisajul
hibernal (*Decor*).

Departate de a reuși să încălzească sufletul însingurat
al poetului (*Nervi de primăvară*), primăvara devine
obositoare prin explozia de lumină și viață. Vara, cu
căldura ei infernală, descompune cadavrele, creează o
atmosferă sufocantă: „*Pe catafalc, de căldură-n oraș, /
Încet, cadavrele se descompun.*” (*Cuptor*)

♦ **Iubirea.** În lirica bacoviană, iubirea se manifestă
mai mult ca o iluzie sau ca o amintire („*Iubito, cu fața
de mort, / Mîreasă pe tron / Cu grai monoton / În visul*”

meu te port” — Psalm). Termenul de adresare „iubito” nu trimite la o ființă umană concretă, ci exprimă doar nevoia de comunicare (iubita este celălalt, un alt om condamnat să trăiască). Eul poetic speră uneori să găsească

liniștea și împlinirea în casa unei iubite ipotetice: „În casa iubitei de-ajung, / Eu zgudui fereastra nervos, / Și-o chem ca să vadă cum plouă / Frunzișul, în târgul ploios.” (Spre toamnă)

Volume	Poezii reprezentative	Problematica	Particularități artistice
Plumb (1916)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Plumb</i> • <i>Amurg violet, Seară tristă, În parc, Decor, Note de primăvară, Cuptor, Singur, Decembrie, Spre toamnă, Plouă, Mister, Nervi de toamnă, Toamnă</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Univers în dezagregare, imaginea terifiantă a abatorului și a mahalalei. Sfârșitul de toamnă dezolant, grădini devastate. Cimitirul: leitmotiv al universului bacovian. 	<ul style="list-style-type: none"> • Preferințele estetice ale poetului: percepția sinestezică, incertitudinea semantică, preocupare pentru sugestie și muzicalitate, captarea simbolică a realului.
Scântei galbene (1926)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Amurg, Nocturnă, Umbra, Nervi de primăvară, Plumb de iarnă, Marș funebru, Ninge, Și ninge, Nervi de toamnă, Frig</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Absența idealului: viață monotona, izolată. Galbenul: culoarea deznădejdi; tonul lăncezelii autumnale. Peisaj urban abrutizant, condiția umilitoare, deznădăjduită. 	<ul style="list-style-type: none"> • Atenție acordată unei culori sau unei realități capabile de a sugera doar o anumită culoare, aspect specific liricii bacoviene, de proveniență simbolistă, cu rădăcini în poezia noastră romantică. Intenția evidentă pentru obținerea unor efecte muzicale prin repetarea termenilor coloristici (de exemplu, a <i>violetului</i>).
Alte volume de versuri	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Cu voi</i> (1930); <i>Comedii în fond</i> (1936); <i>Stanțe burgheze</i> (1946); <i>Poezii</i>, volum antologic (1934) 		

RESURSELE MODERNITĂȚII

G. Bacovia ■ PLUMB

Dormeau adânc sicriile de plumb,
Și flori de plumb și funerar vestmânt —
Stam singur în cavou... și era vânt...
Și scârțâiau coroanele de plumb.

Dormea întors amorul meu de plumb
Pe flori de plumb, și-am început să-l strig —
Stam singur lângă mort... și era frig...
Și-i atârnav aripele de plumb.

(G. Bacovia, *Poezii*,
Editura Minerva, București, 1980)

G. Bacovia,
desen de Florica Cordescu

Considerații generale

• Scrisă în 1902 și publicată în revista *Vremea* (1911) sub semnătura George Andoni, inclusă apoi în volumul *Plumb* (1916), poezia sintetizează motive și mijloace de expresie, stări poetice și viziuni definitorii pentru lirica bacoviană. „Volumul *Plumb* este, de fapt, o singură poezie (chiar și dimpreună cu *Scânței galbene*), care trebuie străbătută dintr-o dată (...). Am arătat că în *Plumb* se poate desluși acest proces de stingere a conștiinței, care atinge stările fiziologice, precum și mișcarea inversă a vieții, adică mișcarea de involuție, de cădere pe linia dezorganizării până la stările primare ale materiei.” (Vladimir Streinu)

Cadrul exterior se construiește din îmbinarea unor elemente lipsite de viață (*sicrie, cavou, flori de plumb*). Bacovia selectează termenii care sugerează apăsarea sufletească, neliniștea, tentația morții; atmosfera sumbră se susține prin imagini vizuale și auditive cu adâncă rezonanță în sufletul omenesc. Eul liric pare condamnat la o existență fără rost și fără bucurie, în care singura posibilitate de scăpare o constituie aneantizarea, trecerea în tărâmul de dincolo.

• Atmosfera funebră, dezolantă își găsește corespondențele în planul interior, sufletesc. Moartea erosului se exprimă sugestiv prin imaginea aripilor care atârnă (având drept semnificații: zborul frânt, căderea, distrugerea speranței). Singurătatea cotopește și distruge spiritul, creând un dezechilibru lăuntric imposibil de anihilat.

Plumbul constituie, în discursul liric bacovian, un simbol descendent, al ratării ontologice¹ și al morții. Element saturnian, *plumbul* sugerează, în același timp, absența oricărui ideal, dominația materiei, existența deznădăjduită, monotună. „În plumb văd, mărturisirea poetul, culoarea galbenă. Compușii lui dau precipitat galben. Temperamentului meu îi convine această culoare. După violet și alb, am evoluat spre galben (...). Plumbul ars e galben. Sufletul ars e galben.”

• Spre deosebire de romantici, poeții simbolști speculează magia limbajului și a sunetelor, întrucât „poemul se vrea o alcătuire suficientă sieși, cu multiple iradiieri de semnificație, prezentându-se ca o rețea de

¹ *Ontologie*, s.f. Ramură a filosofiei care studiază trăsăturile generale ale existenței.

Käthe Kollwitz, *Durer* (1938)

tensiuni ale forțelor absolute ce acționează sugestiv asupra straturilor preraționale, făcând să vibreze totodată și zonele de mister ale noțiunilor” (Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne*, Editura Univers, București, p. 205).

• În cazul lui Bacovia, repetiția și leitmotivele nu subliniază doar ideea, ci codifică semnificațiile-cheie, concentrează sensurile fundamentale, dincolo de cuvinte (refrenul bacovian imprimă obsedant în minte o imagine primară, atinge zone obscure, subliminale).

Poetul francez Mallarmé spunea: „A numi un lucru înseamnă a suprima trei sferturi din plăcerea poemului, care stă în a ghici puțin câte puțin: a-l sugera, iată visul.” Sugestia este cultivată de majoritatea poeților moderni, prin intermediul corespondențelor și al simbolurilor. Astfel, în *Plumb*, efectul final devine acela al unei existențe apăsătoare, chinuitoare, al unei lumi închise și mohorâte. În alte poezii bacoviene se conturează, prin tehnica sugestiei, aceeași oboseală ontologică, aceeași anxietate, aceeași deprimare. În opinia lui Hugo Friedrich, „sugestia e clipa în care poezia intelectual dirijată dezleagă forțe magice sufletești și emană iradiații cărora cititorul nu li se poate sustrage (...). Asemenea iradiații sugestive pornesc mai ales de la forțele senzoriale ale limbajului, de la ritm, sunet, tonalitate.”

TEXT ȘI INTERPRETARE

Simetrie compozițională și ideatică _____

1. Analizați structura celor două strofe din *Plumb*. Considerați că simetria formală poate conduce la o simetrie a semnificațiilor? Motivați răspunsul.

2. Realizați o dezbatere în jurul temelor poetice bacoviene, aducând argumente referitoare la tema principală (*moartea, singurătatea, moartea erosului*).

3. Descoperiți rolul formelor verbale de imperfect, precizând dacă acestea sugerează:

- atemporalitatea evenimentului;
- experiența neterminată;
- ratarea cunoașterii.

Realitate exterioară – realitate interioară _____

1. Selectați, din prima strofă, elemente ale cadrului exterior. La ce temă fundamentală a creației bacoviene trimit cele mai multe motive?

2. Numiți figura de stil realizată cu ajutorul adverbului *adânc* și comentați efectul ei stilistic.

3. Analizați sensul metaforic al verbului *a dormi*, luând în considerație juxtapunerea termenilor: *a dormi – sicrie*.

4. Motivați asocierea unui cuvânt din domeniul vegetal, care, de obicei, sugerează viața, frumusețea (*flori*), cu un termen denumind un metal greu, tern (*plumb*).

5. Alegeți un cuvânt (sau mai multe) care să definească scârțâitul coroanelor: lugubru; funebru; premonitoriu; trist; dureros.

6. Interpretați conotațiile metaforice ale substantivului *cavou*, cu trimitere și la destinul lipsit de orizont al poetului, la universul închis în care se zbate ființa umană superioară (metafora spațiului închis).

7. Stabiliți corespondențele dintre *planul exterior* (cavoul, cimitirul) și *planul interior* (sufletul omenesc).

Vidul existențial. Apăsarea morții _____

1. Alegeți o variantă de interpretare a termenului *amorul* (din versul al cincilea) al poeziei:

- personificare a sentimentului de dragoste;
- aluzie la zeul iubirii (Eros).

2. Arătați ce efect poetic se creează prin punerea în relație a termenilor în sintagma *amor de plumb*.

3. Precizați cum poate fi interpretat strigătul eului liric („...și-am început să-l strig”), discutând variantele de răspuns:

- încercare sortită eșecului de a readuce la viață iubirea;
- efort de recuperare a iubirii prin artă, prin poezie;
- manifestare disperată a suferinței;
- incapacitatea de comunicare (cu lumea și cu sine);
- concretizare a iubirii la nivelul cuvintelor, al limbajului articulat.

4. Interpretați semantic substantivul *mort* din strofa a doua. Termenul sugerează:

- disoluția întregii lumi, extincția universului;
- anularea oricărei speranțe de fericire prin moartea erosului;
- moartea definitivă a eului.

Sugestie și simbol _____

1. Ca poet simbolist, Bacovia intersectează imaginile cromatice și sonoritățile verbale. Analizați, în acest sens, mărturia scriitorului: „În poezie m-a obsedat totdeauna un subiect de culoare. Pictura cuvintelor sau audiție colorată, cum vrei s-o iei (...). Melodiile au avut pentru mine influență colorantă.”

2. Comentați valențele sugestive ale enunțului „Și era frig...”, căutând varianta de răspuns potrivită: răceala sufletească; senzația morții; golul interior; spaima de necunoscut.

3. Comparați motivul *aripilor* din poezia romantică și simbolul *aripilor* la G. Bacovia.

4. Susțineți, cu argumente pro și contra, în ce măsură G. Bacovia depășește, ca poet, granițele curentului simbolist. Luați în discuție și următoarea opinie critică: „G. Bacovia reprezintă punctul cel mai înalt al simbolismului românesc, situându-se totodată, prin valoare, mai presus de simbolism și de orice curent literar, în universalitate” (Nicolae Manolescu).

Muncă independentă

1. Pornind de la ideea că plumbul este un material greu, tern (cuvântul însuși are o sonoritate apăsătoare), explicați titlul poeziei (și al volumului).

2. Tratați într-un eseu tema singurătății în creația poetică bacoviană.

Lectură suplimentară

Imaginarul bacovian

G. Bacovia ■ ALB

Orchestra începu cu-o indignare grațioasă.
Salonul alb visa cu roze albe —
Un vals de voaluri albe...
Spațiu, infinit, de o tristeță armonioasă...

În aurora plină de visare,
Balul alb s-a respirat pe întinsele cărări —
Cântau clare sărutări...
Larg, miniatură de vremuri viitoare.
(Plumb, 1916)

G. Bacovia ■ NEGRU

Carbonizate flori, noian de negru...
Sicrie negre, arse, de metal,
Vestminte funerare de mangan,
Negru profund, noian de negru.

Vibrau scânteii de vis... noian de negru,
Carbonizat, amorul fumegea —
Parfum de pene arse, și ploua...
Negru, numai noian de negru...
(Plumb, 1916)

W. Kandinsky, *Calea ferată de lângă Mirmau* (1909)

Stil și limbaj artistic

1. Identificați cuvintele care se repetă simetric în versurile poeziilor *Alb* și *Negru* de G. Bacovia.
2. Comentați semnificația poetică a sintagmei prezente la începutul fiecărei strofe din poezia *Negru*.
3. Explicați preferința acordată de G. Bacovia unei culori sau unei realități capabile a sugera o anumită culoare.
4. Transcrieți, pe caiete, cel puțin cinci dintre cele mai sugestive asociații de cuvinte din poeziile lui G. Bacovia, ilustrând semnificațiile acestora.
5. Comentați, într-o compunere, rolul elementelor descriptive din poezia lui G. Bacovia în evidențierea raporturilor eului poetic cu lumea.
6. Demonstrați, într-o compunere, efectul poetic obținut în poeziile lui G. Bacovia prin alternanța *alb/negru*.
7. Citiți și comentați, în acest sens, următoarea afirmație despre *negru* a pictorului Wassily Kandinsky, un pionier al artei abstracte:

„Ca un nimic fără posibilitate, ca un nimic mort după moartea soarelui, ca o tăcere externă, fără viitor, rezonază esența negrului. Negrul este ca un cărbune stins, consumat, care a încetat să ardă [„carbonizate flori, noian de negru” la Bacovia, n. n.], imobil și insensibil, ca un cadavru care tot alunecă și pe care nimic nu-l mai stinge. El e ca tăcerea în care intră corpul, când viața s-a uzat până la capăt”.

Fișier bibliografic

Ion Caraion, *Bacovia. Sfârșitul continuu*, Editura Cartea Românească, București, 1977; V. Fanache, *Bacovia. Ruptura de utopia romantică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994; Dinu Flămând, *Introducere în opera lui George Bacovia*, Editura Minerva, București, 1976; Gheorghe Grigurcu, *Bacovia, un antisentimental*, Editura Cartea Românească, București, 1974; Nicolae Manolescu, *Metamorfozele poeziei*, Editura Timpul, Reșița, 1996; I. Negoïtescu, *Scriitori moderni*, Editura Eminescu, București, 1996; Ion Pop, *Recapitulări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.

INTERFERENȚA ARTELOR

G. Bacovia

■ LARGO

(fragment)

„Muzica sonoriza orice atom...

Dor de tine, și de altă lume,

Dor...

Plana:

Durere fără nume

Pe om...

Toți se gândeau la viața lor (...)

Dor de tine, și de altă lume,

Dor...

Muzica sonoriza orice atom.”

(Plumb, 1916)

Limbajul literaturii, limbajul muzicii _____

• Limbajul poeziei și cel al muzicii au în comun *ritmul, armonia, linia melodică*, deosebindu-se însă prin materialul artistic (cuvinte / sunete, vibrații acustice).

Symbolismul revoluționează conceptul clasic al poeziei, reevaluând raporturile dintre cele două arte. Literatura tinde, după Mallarmé, să „reia din muzică bunul ei”, căutând sugestia, vagul, armonia imitativă, cultivând refrenul, leitmotivul, rima interioară, asociațiile sonore, symbolismul fonetic etc. Liberă de orice constrângeri, poezia încearcă o apropiere de muzică și la nivel prozodic (versificație liberă).

Arnold Böcklin, *Muza lui Anacreon* (1873)

Literatura și muzica _____

1. Folosind un dicționar, explicați titlul poeziei de mai sus.

2. Dați exemple de termeni proprii limbajului muzical care s-au specializat și pentru domeniul literaturii.

3. Precizați rolul versului „Muzica sonoriza orice atom” în textul citat.

4. Discutați influența muzicii în limbajul poeziei simboliste (postulatul horatian „Un pictura poesis” devenit „Ut musica poesis”).

DICTIONAR

Termeni muzicali cu ecou în literatură

- **A cappella** – muzică vocală, fără acompaniament orchestral.
- **Cadență** – formulă de încheiere melodico-ritmică a unei fraze muzicale.
- **Coral** – cântec liturgic pe mai multe voci.
- **Fantezie** – piesă instrumentală lipsită de constrângeri, întemeiată pe improvizații.
- **Impromptu** – fantezie liber compusă, de obicei pentru pian.
- **Intermezzo** – scurtă piesă muzicală; act muzical/episod orchestral intermediar.
- **Lied** – compoziție vocală scrisă pe un text liric/poem literar (cu acompaniament orchestral).
- **Madrigal** – compoziție vocală cu caracter idilic/pastoral.
- **Nocturnă** – gen muzical instrumental cu caracter liric, melancolic.
- **Polifonie/contrapunct** – coexistența mai multor voci, melodii sau instrumente în cadrul aceleiași piese, fiecare păstrându-și individualitatea melodică.
- **Potpuriu** – aranjament muzical al mai multor melodii într-o piesă unică.
- **Rapsodie** – piesă instrumentală/fantezie pe teme folclorice.
- **Requiem** – compoziție cu caracter funebru.
- **Romanță** – compoziție vocală/instrumentală cu pronunțat caracter sentimental.
- **Simfonie** – forma cea mai importantă a compozițiilor orchestrale, de obicei alcătuită din patru părți.
- **Suită** – succesiune de piese muzicale în același ton, dar cu tacturi diferite.